

Nematomi labiausiai matomi

Dalia Staponkutė

„Nematomi“ žmonių gyvenimai neretai būna gerokai spalvingesni už tuos, kuriuos priimta vadinti „sėkmingais“ ir kuriuos bendruomenė arba visuomenė iškelia viešumon dėl juos puošiančių pasiekimų. Kaip žinome, pasiekimų reikšmė dėl šito nesumažėja, kaip ir niekas neįstengs sumenkinti žmogaus valios, jo asmeninio laiko, atiduoto profesiniam ir kūrybiniam ieškojimui, tačiau veiklos rezultatai vis dėlto geriausiai išryškėja dirbant „už scenos ribų“ ir susimąstant, ar individualus darbas ir asmeninė atskiros žmogaus pastanga kartais nedaro stipresnio poveikio visuomenei ir neatneša jai daugiau naudos nei nuolatinis dalyvavimas bendruomenėje kaip pripažinimo siekis? Ko gero, didžiausia sėkmė lydi „natomus“ gyvenimus. Tuomet aiškiau – tarsi spalvotam paveikslui atsidūrus ant baltos sienos – išryškėja žmogaus ir atskiros bendruomenės, miesto ir šalies darbo vaisiai. Nematomi esame geriau matomi negu tais atvejais, kai garsiname savo nuopelnus ir savanoriškai neriame į populiaraus triukšmo srautą, atitraukiantį nuo gyvenimo prasmės ir užgožiantį autentišką balsą.

„I love Lithuanians“. Fragmentas iš JAV ambasados interaktyvios parodos, skirtos Lietuvos valstybės atkūrimo šimtmečiui, Vilniuje, Nacionalinėje M. Mažvydo bibliotekoje. 2018 m. balandžio mėn. (D. Staponkutės nuotr.)

Gyvenimas emigracijoje – tai irgi vienas iš „nematomo“ gyvenimo variantų. Jis yra nematomas ypač tiems, iš kurių rato ar aplinkos žmogus kadais pasitraukė. Mano tėviškėje niekas nesužinos, kaip iš tikro gyvenu užsieniuose, kuo gyvenu, skauda man ar ilgu, jei pati šito nepapasakosiu, o pasakojant, žiūrėk, ima ir išryškėja giliai įsišakniję kultūriniai skirtumai, atskiriantys pasakotoją nuo klausytojo. Kai šiandien tariau „pasaulio lietuvis“, žinau, kad tai – aptaki sąvoka. Toks žmogus iš tikro neegzistuoja, nors pati idėja magiška ir žadanti beribės laisvės galimybę, liudijanti apie įdomų gyvenimą. Pasaulio lietuvis – pirmiausia, lietuvis. Žmogus,

gebantis gyvenanti pasaulyje tik taip, kaip jam leidžia jo lietuviškos prigimties ypatumai. Sykiu jam būdingi vietos, kurioje jis apsigyvena, ir kultūros, kurioje jis naujai bręsta, bruožai. Prancūzijos lietuvis neišvengiamai bus prancūziškas, Rusijos – rusiškas, Amerikos – amerikietiškas, ir visus šiuos lietuvius jungs lietuviška kilmė. Vieni ją savinsis kaip savo esmę, kiti jos atsisakys, išvelgdami gilesnę prasmę naujos tapatybės atspalviuose, tretie norės gyventi nuolatiniam „tarp“ ir puoselėti dvigubą identitetą. Šiuos lietuvius sies ne kraštas Lietuva, kurio dauguma nė neregėję, jei tai – antroji emigrantų karta, o galimybių ribos, susijusios su lietuviška kilme. Gal, tarkime, Amerikoje šios ribos plačios, ir lietuviybė atveria duris, gal Indijoje – vis viena, kas esi, nes ribos visų vienodos, gal Latvijoje būti lietuviu – anokia ten vertybė, tai tiesiog kaimynystė... tačiau tokios spėlionės lieka spėlionėmis, o tikrąsias galimybes išryškina arba pasiūlo konkrečios aplinkybės ir laimingas (taip – laimingas) jų sutapimas, atveriantis kelią reiškiniams, kuriuos vadiname pasiekimais. Tikrajam pasiekimui emigracijoje vieno gyvenimo atrodo mažoka. Tam, kad jis išryškėtų, reikia dešimtmečių, jei atmesime tuos „pasiekimus“, kuriuos lengva nusipirkti. Pagaliau, emigracijoje didžiausią vertę turi tik gyvenimo laikas, kurio neįmanoma įsigyti, ir apsirinka galvojantys esą padėtį visuomenėje galima „gauti už auksą“. Gal ir galima, bet trumpam. Tai, kas perkama, turi trumpą galiojimo laiką. Tai veikiau – saviapgaulė, vedanti link tikrosios apgaulės, pastebimos verslo ir politikos srityse ir netgi mokslo pasaulyje, tačiau visos apgaulės vienaip ar kitaip miršta, o joms išnykus lieka tik „antika“, klasika, bazė, šaknys. Kuo ilgiau gyveni emigracijoje, tuo giliau ten skverbiasi tavo „šaknys“ ir tuo daugiau galimybių turi susikurti pasiekimų paletę, kuria galima pasidžiaugti nebent jau brandžiam amžiuje arba senatvėje, nes tik gyvenimo išbandytas pasiekimas vertas vadintis pasiekimu.

Sulig šia ilgoka įžanga apie pasiekimus, žinoma, tyliai svarstau apie įdomų „Globalios Lietuvos“ projektą arba planą, kurio viena dalių kalba apie protų susigrąžinimą Lietuvon, jų apdovanojimą, o tiksliau, apie lietuvių, „daug pasiekusių“ užsienyje, patirties panaudojimą Lietuvos labui. Vis galvoju, ar šis projektas, kaip idėja, įmanomas, ar jis nesupriešina skirtingų emigrantų sluoksnių ir neatrodo šiek tiek „elitinis“ ir todėl – be „gyvenimo druskos“? Ar jis neprimena urbanistinių renovacijų idėjos? Ten neretai pirmauja ne kūrybos, o naikinimo instinktas, ir jos kartais prasideda ne nuo sąlygų sėkmingam darbui sukūrimo, o nuo susidorojimo su nereikalingu arba senu palikimu. O jeigu renovacija nepavyks arba pristigs išmonės ir lėšų? Negi viskas liks neišbaigta, pusiau padaryta, tarsi protas, įstrigęs pusiaukelėje? Tad kokia praktinė protų susigrąžinimo pusė, kai

sąlygų sugrįžti namo dėl daugelio teisinių ir moralinių priežasčių paprasčiausiai nėra ir negali būti, nes sugrįžtantys atvyksta iš kitokios kultūrinės terpės ir skirtingos teisinės sistemos? Vis dėlto protų susigrąžinimas – tai jaudinanti tema, tegu ir neišbaigta, ir, be abejonės, ji labiau naudinga nei nenaudinga. Jai reikia pritarti, tačiau ir kelti jai klausimus. Ji turi gyvuoti, plėstis ir virsti visuotine lietuvių emigrantų susigrąžinimo idėja, kai visiškai išnyks emigranto padėti vertinantys, kritikuojantys, sveriantys ar net pajuokiantys elementai. Štai tada „protai“ sugrįš savaime, kaip tai atsitiko daugybėje šalių. Individualus protas, man atrodo, nenori būti pernelyg matomas ir apdainuotas dėl to, kad jis „sugrįžo“. Populiarėdamas protas netaps aštresnis, veikiau atvirkščiai – jis suglebs. Aštriam protui reikalinga gyva aplinka, o tai yra įvairių socialinių grupių sąveika ir įtampa tarp jų, gimstanti iš konstruktyvaus ginčo. Protas, sugrąžintas idealiu pavidalu kaip steriliame stiklainyje, neišliks, stokos produktyvumo ir nekurs taip intensyviai, kaip svajota. Kaip ten bebūtų, protas turi sugrįžti kartu su „beprotybe“. Sugrįžtantį jį turi supti šiuolaikinės emigracijos dvasia ir būrys įvairaus plauko sugrįžtančiųjų, nes būtent skirtumų, kontrastų ir paradoksų sandūroje gimsta mokslinė tiesa, atsiveria kalba. Sugrįžęs „pats vienas“ protas neprigis, ir tai visai nesusiję su tuo, ar jis sėkmingai darbavosi ir kūrė užsienyje. Štai todėl ir sakau, kad „Globalios Lietuvos“ projekto ribos turi plėstis, „išstirpti“ pasaulyje ir keliauti po šalis tarsi masinis judėjimas, tarsi ilgalaikis procesas, atitinkantis savo pavadinimą...

Valdo Adamkaus ir Raimundo Mieželio susitikimo akimirka JAV ambasados interaktyvios parodos, skirtos Lietuvos valstybės atkūrimo šimtmečiui, atidaryme Vilniuje, Nacionalinėje M. Mažvydo bibliotekoje. 2018 balandžio 17. (D. Staponkutės nuotr.)

Ekspонатas iš JAV ambasados interaktyvios parodos, skirtos Lietuvos valstybės atkūrimo šimtmečiui, Vilniuje, Nacionalinėje M. Mažvydo bibliotekoje. 2018 balandžio mėn. (D. Staponkutės nuotr.)

Sutinku su mintimi, kad kiekvienas žmogus – savo likimo kalvis ir kad tikroju pasiekimu taip pat reiktų vadinti žmogaus mokėjimą nebesugrįžti. Tačiau bet kuriuo atveju nevertėtų pamiršti, iš kur išvykai. Žmogaus esmė yra pradžios atmintis – atminti, nuo ko pradėta, atsiminti savo pirmąjį mokytoją ir kuo jis skyrėsi nuo kitų, o mokytojus turi net klajokliai beduinai, ir gal pastarųjų jie išmintingiausi? Kalbant apie lietuvių pasiekimus pasaulyje, labiausiai, regis, pasisiekė tiems, kurie išvyko iš Lietuvos iki paskutiniojo praeito amžiaus dešimtmečio ir niekad nebegrižo. Jie priklauso minėtai laimingo aplinkybių sutapimo kartai. Ji dar neturėjo globalių savybių, traukė kitų dėmesį savitu išsilavinimu, tuos žmones lydėjo originalumo legenda, tarpstanti ant ryškių kontrastų pagrindo. Legendos elementas persmelkė visą šios kartos gyvenimą, sukurdamas aplink ją paslaptį. Šito nesakyčiau, jei pati nepriklausyčiau šiai kartai, jei legendos dvasia negaubtų ir mano gyvenimo. Kai išvykau su šeima į laisvąjį Kiprą (o esama ir okupuotos jo dalies), regione vyko Persų įlankos karas. Traukdamiesi nuo karo, Kipran atvyko nemažai specialistų iš Artimųjų Rytų. Vieno draugiško pokalbio metu universiteto auditorijoje matematikas iš Beiruto,

sužinojęs, kad esu lietuvis, geru žodžiu prisiminė savo profesorių, irgi lietuvi, kadaise mokiusį jį Beiruto akademijoje. Šis lietuvis buvo Amerikos lietuvis, kuriam Beiruto akademiniame gyvenime sekėsi, nes jis taikė ypatingą mokymo metodą, užburiantį auditoriją. Libane jis išaugino daugybę gerų matematikų. Jaučiau, kad man malonu klausyti gerų atsiliepimų apie kitą lietuvi, tarsi kalba eitų apie mano šeimos narį. Tada pagalvojau, jog tai – šio lietuvio pasiekimas. Apie jį puikiai atsiliepia kiti, jam nė nežinant. Jį pripažįsta ir gerbia. Pagalvojau, kad gražiausios legendos yra kuriamos ne savų, o svetimų žmonių, kuriems nesvarbus „herojaus“ gyvenimo faktų tikslumas. Jiems nėra svarbios to žmogaus šaknys ar kilmės šalis, jie mato tik darbo vaisius, leidžiančius jiems pajusti ir patikėti, jog prieš juos – žmogus, turintis ypatingą dovaną kurios vienas atspalvių – būti lietuviu.

Kai tau lemta daugiau nei pusę savo amžiaus gyventi įvairiose šalyse, tavo gyvenimas apsigaubia legendomis, nors legendų epocha sparčiai traukiasi ir išsikrausto į technologijų erdvę. Jei leisiu sau galvoti, kad gyvenu šiame pasaulyje daugiau nei istorinį pusamžį, šis faktas pavirs mane patyrusia. Niekas, net technologijos, nesuteikia tokios patirties kaip istorijos laikas, bet nepyktu, jei kas nors tai bando paneigti. Pasaulis dabar sensta gerokai sparčiau, nes virtualiai galima gyventi net kelis gyvenimus iš karto, o tai greičiau išsemia dvasines ir fizines žmogaus galias ir sveikatą. Šiandien galima dirbti Lietuvoje, joje fiziškai nebūnant, ir tai sukuria daugybę paradoksų... Štai vienas jų – biurokratijos griežtėjimas. Ilgainiui jis pajėgs sužlugdyti bet kokią svajonę – net ir reikalingų šaliai protų susigrąžinimą. Tai, kaip mes elgiamės su savo biurokratija – „sudieviname“ ją ar žiūrime lengvai ir kasdien keičiame, – parodo mūsų išmintį ir žmogiškumą vienas kito atžvilgiu. Ypač emigrantų atžvilgiu, nes žmonių išvykimas ir atvykimas dažnai susijęs ne tik su migrantų pasirinkimu, bet ir su biurokratijos ribomis. Šalis, griežtinanti biurokratiją, gina tik save pačią ir tokiu būdu tampa intravertiška, o ne ekstravertiška jėga. Ji neįstengia sukurti ilgalaikio strateginio plano susigrąžinti žmonėms iš „išorinio“, jai „svetimo“ pasaulio. Biurokratija ne protauja, o vykdo, ir tai esmingai prieštarauja protų sugrįžimo vektoriui, nes produktyviausi protai juda priešinga tokioms aplinkybėms kryptimi. Stipri biurokratija – tai valdžios silpnybė, o valdžia – tai šalies atstovai, kurie elgiasi taip, kaip ir šalies žmonės vienas su kitu. Biurokratija neturi ženklų sistemos, kuria galėtų išreikšti emocijas. Tai jai nebūdinga. Ji turi savo kalbą, verstines klišes, retoriką, nedaug besiskiriančią nuo partijų retorikos, todėl – neretai ribotą ir nuobodžią, sausą ir atstumiančią. Ji tarsi suokalbininkė neleidžia kitiems suprasti jos žodyno. Ji paverčia mus istorijos kopijomis tuo metu, kai norime būti

originalais.

Dar nesubombarduota ir emigracijos neregėjusi Sirija, kurios žmonės šiandien atranda Lietuvą. Damaskas, 2004. (Asm. archyvo nuotr.)

Jaunystėje įsimylėjau žmogų iš užjūrio šalies už tai, kad jis buvo kitoks, jis buvo „iš anapus“, kaip magiškojo realizmo herojus. Išvykau iš globalėjančios ir vakarėjančios imperijos į taikiai intymią asmeninio gyvenimo kultūrą, į svečio erdvę, kurią pamilau, nes ji atsivėrė man visu savo jaukiu turiniu kaip miniatiūrinė kriauklė. Graikiškoji Kipro kultūros didybė. Vėliau, gerai susipažinusi su šia erdve, pamilau ir kitą, irgi už tai, kad ji buvo kitokia – nepriklausoma Lietuva su nepriklausomos meilės pažadu. Ar ši istorija, būdama individuali ir originali emigracijos istorija, sykiu nėra ir bendražmogiška? Dar vėliau, už visa, kas vyko tarp dviejų mylimų erdvių, turėjau atsakyti tik pati asmeniškai, pilietiškai. Galėjau arba negalėjau rinktis. Todėl kiekvienoje nematomoje emigranto gyvenimo kertelėje yra visa, ką išvykimo ir atvykimo šalys norėtų apie save sužinoti. Emigracijos priežastys glūdi visoje mūsų nepriklausomybės atkūrimo istorijoje, šiandien jau išauginusioje naująją kartą. Istorikai tai pateikia kaip virsmą, ekonomistai – kaip naujus rinkos santykius, atvedusius Lietuvą į tvirtas, nors ir ne

„centro“ pozicijas Vakarų pasaulyje. Nepriklausomais tarpininkais tarp Rytų ir Vakarų dar nespėjome tapti, tačiau Lietuvos rinka įgavo savo charakterį, politika – savo vidinius dėsnius, o kultūra – savitą dinamiką. Sulig laisvu pinigų judėjimu lietuviai ėmė keliauti, ir Lietuva sulaukė to laiko, kai į ją netruks įvažiuoti žmonės iš kitų šalių, ieškodami darbo ar būsto. Nebeliks demografinio aliarmo ir nepagrįstų dvejonų, neva niekam neivažiavus Lietuva gyvens iš skolintų lėšų. Migracija kaip ir sėslumas – tai individualios istorijos, tačiau ne visados jos – tik individualus pasirinkimas. Visados egzistuoja ją skatinančios išorinės jėgos, ir jautresnis žmogus toms jėgoms pasiduoda arba į jas paprasčiausiai įsiklauso. Tirdama amerikiečių kelionių literatūrą, esu pastebėjusi tris nuolatinio žmonių migravimo tipus – migracija kaip asmeninis mitas, egzistencinė migracija, virtuali migracija. Tai yra kas kita nei migracijos bangos. Tai – nuolatinis procesas, emigracija kaip galimybė, kaip „šansas“. Tam tikras istorinis laikotarpis ir jo bruožai – karas, pažeistos žmogaus teisės ir kita – gali tik sustiprinti ir padažninti tokių galimybių ieškojimą.

Gera pasvėrus, lietuvių migravimas – teigiamas reiškinys, nes atverti pasaulį po pusšimčio metų visiškos izoliacijos kadaise buvo stebuklas. Žinoma, kai šalis „ištuštėja“ per greitai, imama ieškoti priežasčių – kodėl. Tačiau ilgainiui tikrovė į tai atsako ir patvirtina plačiai žinomą tiesą, jog valstybę išsaugo ne tik savi, bet ir atvykėliai. Tauta ir valstybė nėra tapačios sąvokos. Pasaulyje yra daugybė pavyzdžių, kai dėl „nematomo“ migrantų gyvenimo valstybės tik sustiprėja.

„Lietuvybė pasaulyje“

pasauliolietuvis.lt

Mielai pasidalysime svetainėje skelbiamais tekstais ir nuotraukomis, tik prašome nurodyti informacijos šaltinį ir autorius.

pasauliolietuvis.lt

Mielai pasidalysime svetainėje skelbiamais tekstais ir nuotraukomis, tik prašome nurodyti informacijos šaltinį ir autorius.